

INGLIZ VA O‘ZBEK SIYOSIY DISKURSIDA NUTQIY AKTLAR VA MUROJAAT ETIKETINING QIYOSIY-PRAGMATIK XUSUSIYATLARI

Dadamirzayeva Mohidil G‘ulomjon qizi
egamberdiyevamohidil613@gmail.com
O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti

Annotatsiya: Mazkur maqolada ingliz va o‘zbek siyosiy diskursida nutqiy aktlar hamda murojaat etiketining qiyosiy-pragmatik xususiyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotning maqsadi siyosiy muloqotda kommunikativ niyat, ijtimoiy maqom, institutsional rol va milliy-madaniy me‘yorlarning nutq shakliga ta’sirini aniqlashdan iborat. Tahlilda nutqiy aktlar nazariyasi, pragmatik tahlil, qiyosiy-chog‘ishtirma va diskursiv yondashuvlardan foydalanildi. Natijalar ingliz siyosiy diskursida institutsional mavqe, rasmiy unvon va nisbatan ixcham murojaat shakllari ustuvorligini, o‘zbek siyosiy diskursida esa hurmat, ijtimoiy masofa, kollektivlik va qadriyatga asoslangan etik formulalarning faol qo‘llanishini ko‘rsatdi. Har ikki tilda assertiv, direktiv, komissiv va ekspressiv aktlar siyosiy ta’sirning asosiy vositasi bo‘lsa-da, ularning yumshatilishi, kuchaytirilishi va adresatga yo‘naltirilishida farqlar mavjud. Murojaat etiketi siyosiy legitimlik, birdamlik va kommunikativ ishonchni shakllantiruvchi pragmatik mexanizm sifatida talqin qilinadi. Siyosiy nutqda murojaat shakli nutqiy aktning illokutiv kuchini belgilashi, buyruqni iltimosga, tanqidni diplomatik bahoga yoki va’dani kollektiv majburiyatga aylantirishi asoslandi. Qiyosiy kuzatuvlar tarjima va diplomatik muloqot uchun amaliy ahamiyatlidir.

Kalit so‘zlar: siyosiy diskurs; nutqiy akt; murojaat etiketi; pragmatika; illokutsiya; xushmuomalalik; institutsionallik; lingvomadaniyat

COMPARATIVE-PRAGMATIC CHARACTERISTICS OF SPEECH ACTS AND FORMS OF ADDRESS IN ENGLISH AND UZBEK POLITICAL DISCOURSE

Dadamirzayeva Mohidil G‘ulomjon qizi
egamberdiyevamohidil613@gmail.com
Uzbekistan State World Languages University

Abstract: This article analyzes the comparative-pragmatic characteristics of speech acts and forms of address within English and Uzbek political discourse. The study aims to determine how communicative intent, social status, institutional roles, and national-cultural norms influence the form of speech in political communication. The analysis employs speech act theory, pragmatic analysis, comparative methods, and

a discourse-oriented approach. The results reveal a prevalence of institutional standing, formal titles, and relatively concise forms of address in English political discourse, whereas Uzbek political discourse is characterized by the active use of ethical formulas rooted in respect, social distance, collectivism, and cultural values. Although assertive, directive, commissive, and expressive acts serve as primary instruments of political influence in both languages, differences exist regarding their mitigation, intensification, and orientation toward the addressee. Forms of address are interpreted as a pragmatic mechanism that fosters political legitimacy, solidarity, and communicative trust. It is argued that in political discourse, the form of address determines the illocutionary force of a speech act, transforming a command into a request, criticism into a diplomatic assessment, or a promise into a collective commitment. These comparative observations hold practical significance for translation and diplomatic communication.

Keywords: political discourse; speech act; address etiquette; pragmatics; illocution; politeness; institutionality; linguoculture

Kirish. Siyosiy diskurs jamiyatdagi hokimiyat munosabatlari, ijtimoiy manfaatlar, mafkuraviy pozitsiyalar va kollektiv qadriyatlar til orqali namoyon bo'ladigan murakkab kommunikativ makondir. Unda so'zlovchi faqat axborot bermaydi, balki tinglovchini ishontiradi, muayyan qarorga undaydi, majburiyat oladi, baholaydi, birdamlik yaratadi va institutsional mavqeni mustahkamlaydi. Shu sababli siyosiy nutqni mazmunijihatdan emas, balki nutq orqali bajarilayotgan harakat nuqtayi nazaridan ham o'rganish zarur. J.Ostin nutqning harakat bajarish xususiyatini lokutiv, illokutiv va perlokutiv darajalar orqali izohlagan [1]. Mazkur yondashuv siyosiy bayonot, va'da, chaqiriq, ogohlantirish va tabrik singari birliklarning kommunikativ kuchini aniqlash uchun muhim nazariy asosdir. Siyosiy muloqotning ikkinchi muhim qatlami murojaat etiketidir. Murojaat shakli adresatning maqomini tan olish, ijtimoiy masofani belgilash, hurmatni ifodalash yoki siyosiy yaqinlikni yaratish vazifasini bajaradi. Ingliz siyosiy diskursida *Mr President*, *Madam Speaker*, *colleagues*, *fellow citizens* kabi institutsional va fuqaroviy murojaatlar faol qo'llansa, o'zbek siyosiy nutqida *Hurmatli deputatlar*, *Muhtaram vatandoshlar*, *Aziz yurtdoshlar* kabi baholovchi-hurmat formulalari muhim o'rin tutadi.

Bunday farqlar til tizimidangina emas, balki kommunikativ an'ana, ijtimoiy ierarxiya va madaniy kutishlardan kelib chiqadi. Siyosiy diskursni kontekst, ishtirokchilar va siyosiy funksiyalar bilan bog'liq holda tahlil qilish zarurligi T. van Dijk tomonidan ta'kidlangan [4]. N.Feyrklaf esa til va hokimiyat o'rtasidagi munosabatni diskursiv amaliyot orqali tushuntiradi [5]. P.Chilton siyosiy nutqning legitimlashtirish, vakillik va ta'sir ko'rsatish xususiyatlarini lingvistik mexanizmlar bilan bog'laydi [6]. Murojaat etiketining institutsional va madaniy omillar bilan

uzviyligi B.Hamroqulov tadqiqotida ham ko'rsatilgan [7]. Shundan kelib chiqib, ushbu maqolaning maqsadi ingliz va o'zbek siyosiy diskursida nutqiy aktlar hamda murojaat etiketining umumiy va milliy-xos pragmatik belgilarini qiyosiy aniqlashdir. Tadqiqotda nutqiy akt turining murojaat shakli bilan birikishi muammo sifatida qaraladi. Chunki bir xil direktiv yoki komissiv mazmun turli murojaat vositalari orqali yumshatilishi, kuchaytirilishi yoxud birdamlik ruhida qayta ramkalanishi mumkin. Shu nuqtayi nazardan ingliz va o'zbek tillaridagi kommunikatsiya nafaqat semantik, balki pragmatik va lingvomadaniy mezonlar asosida chog'ishtiriladi. Bu esa chog'ishtirma tilshunoslik doirasida dolzarbdir.

Adabiyotlar tahlili. Nutqiy aktlar nazariyasining shakllanishida J.Ostin va J.Syorl tadqiqotlari fundamental ahamiyatga ega. J.Syorl illokutiv aktlarni assertiv, direktiv, komissiv, ekspressiv va deklarativ turlarga ajratib, ularning kommunikativ niyat bilan aloqasini tizimlashtirgan [2]. Murojaat etiketi tahlilida P.Braun va S.Levinsonning xushmuomalalik modeli muhim bo'lib, unda ijobiy hamda salbiy "yuz"ni saqlash strategiyalari kommunikativ tanlovni belgilashi ko'rsatiladi [3]. Siyosiy diskurs masalasida T. van Dijk kontekst va siyosiy funksiyani, N.Feyrklaf hokimiyat hamda ideologiyani, P.Chilton esa legitimlashtirish va siyosiy ta'sir mexanizmlarini markazga qo'yadi [4; 5; 6]. B.Hamroqulov murojaat etiketini huquqiy-institutsional me'yorlar, ierarxiya va madaniy legitimlik bilan bog'laydi [7]. Biroq ingliz va o'zbek siyosiy diskursida nutqiy akt bilan murojaat shaklining o'zaro pragmatik bog'liqligi yetarlicha qiyoslanmagan. Mazkur tadqiqot aynan shu bo'shliqni to'ldirishga yo'naltiriladi hamda milliy farqlarni aniqlashga qaratiladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot qiyosiy-pragmatik va diskursiv yondashuv asosida olib borildi. Tahlil birligi sifatida siyosiy nutqdagi murojaat shakli bilan birga kelgan illokutiv akt olindi. Ingliz va o'zbek siyosiy kommunikatsiyasiga xos namunalar funksional jihatdan assertiv, direktiv, komissiv, ekspressiv va deklarativ guruhlariga ajratildi. So'ng ularning adresat maqomi, ijtimoiy masofa, rasmiylik darajasi, xushmuomalalik strategiyasi va kutilayotgan perlokutiv ta'siri qiyoslandi. Qiyosiy-chog'ishtirma metod umumiy hamda farqli belgilarni aniqlashga, kontekstual tahlil esa birliklarning vaziyatga bog'liq pragmatik ma'nosini ochishga xizmat qildi. Natijalar sifat tavsifi asosida tizimlashtirilib, tipik modellarning funksional talqini berildi va lingvomadaniy omillar bilan munosabati ham belgilandi.

Natijalar va muhokama. Qiyosiy tahlil ingliz va o'zbek siyosiy diskursida nutqiy aktlarning asosiy funksional turlari mushtarak ekanini, biroq ularning murojaat etiketi bilan birikish usuli farqlanishini ko'rsatdi. Har ikki tilda assertiv aktlar siyosiy holatni izohlash, pozitsiyani asoslash va voqelikka baho berishda faol ishlatiladi. Komissiv aktlar va'da, majburiyat va siyosiy dasturiy niyatni ifodalashga xizmat qiladi. Direktiv aktlarda esa adresatga ta'sir kuchi murojaat formulasi va yumshatish vositalari bilan

boshqariladi. J.Syorl tasnifi bunday illokutiv farqlarni tizimli ajratish imkonini beradi [2].

Ingliz siyosiy diskursida *Mr President, Madam Speaker, colleagues, fellow citizens* kabi shakllar institutsional rolni aniq belgilaydi va nutqning rasmiyligini saqlaydi. Ingliz tilidagi *you* olmoshi alohida hurmat darajasini morfologik ifodalamagani sababli status ko'pincha unvon, lavozim nomi yoki etik formulalar orqali beriladi. O'zbek siyosiy diskursida esa *Siz* olmoshi, *Hurmatli, Muhtaram, Aziz* singari birliklar ijtimoiy masofa va hurmatni birgalikda kodlaydi. Shu bois o'zbekcha murojaat ko'pincha nutqiy aktning illokutiv kuchini yumshatib, uni hamkorlik va birdamlik ruhida taqdim etadi. Ekspressiv aktlarda ham inglizcha *thank you, appreciate* kabi birliklarga o'zbekchada minnatdorlik, ehtirom va ezgu tilakni kuchaytiruvchi formulalar mos keladi. Natijada bir xil siyosiy niyat ikki tilda turlicha pragmatik qadoqlanadi: inglizcha variant institutsional aniqlik va ixchamlikka, o'zbekcha variant esa hurmat, yaqinlik va muvofiqlikka tayanadi. Bu farq tarjimada e'tiborni talab qiladi.

1-jadval.

Ingliz va o'zbek siyosiy diskursida nutqiy aktlar va murojaat etiketining qiyosiy-pragmatik ko'rsatkichlari

Qiyoslash mezonlari	Ingliz siyosiy diskursi	O'zbek siyosiy diskursi	Pragmatik tavsif
Rasmiy murojaat	<i>Mr President, Madam Speaker, Honourable Members</i>	<i>Hurmatli Prezident, Muhtaram rais, Hurmatli deputatlar</i>	Ingliz tilida institutsional maqom, o'zbek tilida maqom + hurmat semasi
Fuqaroviy murojaat	<i>fellow citizens, my fellow Americans, friends</i>	<i>aziz vatandoshlar, qadrli yurtdoshlar, aziz do'stlar</i>	Har ikkala tilda birdamlik yaratiladi, o'zbekchada emotsional-baholovchi komponent kuchliroq
Olmosh strategiyasi	<i>you / we</i>	<i>siz / biz / barchamiz</i>	O'zbek tilidagi <i>Siz</i> hurmat darajasini grammatik-pragmatik belgilaydi
Assertiv akt	<i>We believe..., The government considers...</i>	<i>Biz ishonamiz..., Hukumatimizning pozitsiyasi...</i>	Pozitsiyani legitimlashtirish va axborotni ishonchli ko'rsatish
Direktiv akt	<i>I urge you..., We must..., Let us...</i>	<i>Sizlarni chorlayman..., Barchamiz..., Keling...</i>	Inglizchada institutsional da'vat, o'zbekchada inkluziv yumshatish faol

Komissiv akt	<i>We will..., I pledge..., We remain committed...</i>	<i>Biz albatta..., Biz o'z zimmamizga..., Ta'minlaymiz...</i>	Siyosiy majburiyat va kelajak harakatini legitimlashtirish
Ekspressiv akt	<i>I thank..., We appreciate...</i>	<i>Chuqur minnatdorlik bildiraman..., yuksak ehtirom...</i>	O'zbekchada emotsional va etik intensifikatsiya nisbatan kuchli
Asosiy etik tamoyil	Institutsional rasmiylik	Hurmat va ijtimoiy- madaniy muvofiqlik	Siyosiy muloqotning milliy-pragmatik modeli

Jadvaldagi qiyos shuni ko'rsatadiki, murojaat etiketi nutqiy aktning mustaqil bezagi emas, balki uning pragmatik kuchini boshqaruvchi komponentdir. Ingliz tilida institutsional unvonlar siyosiy rolni aniq nomlab, rasmiy masofani saqlaydi; o'zbek tilida esa unvon ko'pincha hurmat bildiruvchi sifatlovchi bilan birikadi. Shu jihat siyosiy muloqotning lingvomadaniy tabiatini ochadi. H.Braun va S.Levinsonning xushmuomalalik nazariyasiga ko'ra, adresatning "yuzi"ni saqlash strategiyasi nutq shaklini tanlashda muhim omildir [3]. O'zbek siyosiy diskursida direktivlarning keling, birgalikda, barchamiz kabi inkluziv birliklar bilan yumshatilishi ijobiy xushmuomalalik va kollektiv identifikatsiyani kuchaytiradi. Ingliz siyosiy nutqida *let us, we must, I urge* kabi konstruktsiyalar direktivlikni saqlagan holda uni institutsional mas'uliyat bilan asoslaydi. Demak, ikki tilda pragmatik maqsad o'xshash bo'lsa-da, unga olib boruvchi etik-lisoniy mexanizm bir xil emas. Siyosiy tarjimada so'zma-so'z ekvivalentdan ko'ra illokutiv kuch, maqom va madaniy moslikni saqlash ustuvor bo'lishi kerak. Ayniqsa, rasmiy murojaatni tushirib qoldirish yoki ortiqcha kuchaytirish adresatga nisbatan masofa, hurmat va siyosiy legitimlikning pragmatik talqinini o'zgartirishi mumkin ayrim kommunikativ vaziyatlarda.

1-rasm. Siyosiy diskursda nutqiy akt va murojaat etiketining qiyosiy-pragmatik mexanizmi

Olingan natijalar siyosiy diskursni faqat grammatik yoki leksik birliklar yig'indisi sifatida emas, institutsional kuch va madaniy me'yorlar kesishadigan pragmatik tizim sifatida talqin qilish zarurligini ko'rsatadi. T. van Dijk siyosiy diskursning mazmuni uning siyosiy konteksti, ishtirokchilari va funksiyalaridan ajratib bo'lmashligini ta'kidlaydi [4]. Shu nuqtayi nazardan murojaat shakli so'zlovchi va adresatning institutsional pozitsiyasini kodlovchi kontekstual signal vazifasini bajaradi. N.Feyrklafning til va hokimiyat munosabatiga oid qarashlari esa rasmiy unvon, kollektiv nomlash va inkluziv olmoshlarning hokimiyatni legitimlashtirishdagi rolini izohlash imkonini beradi [5].

Ingliz siyosiy diskursida lavozimni aniq ko'rsatuvchi murojaatlar rasmiylik va protsessual tenglikni ta'minlashga moyil. O'zbek siyosiy diskursida esa maqomni tan olish ko'pincha hurmat va qadriyatni ifodalovchi birliklar bilan kuchaytiriladi. P.Chilton ta'riflagan siyosiy legitimlashtirish mexanizmlari bunday birliklarning faqat etik emas, strategik vazifaga ham egaligini ko'rsatadi. B.Hamroqulov murojaat etiketini ierarxiya, institutsional tartib va madaniy legitimlik bilan bog'lagani mazkur kuzatuvlarni qo'llab-quvvatlaydi. Shunday qilib, siyosiy nutqdagi murojaat aktning illokutiv kuchini kontekstga moslashtiradi, adresat bilan masofani boshqaradi va kutilayotgan perlokutiv ta'sirni shakllantiradi. Bu holat tarjimashunoslik uchun ham muhim: tarjimon *title* yoki *honorific*ning lug'aviy muqobilini emas, uning vaziyatdagi maqom, xushmuomalalik va ta'sir yukini qayta yaratishi zarur. Aks holda, to'g'ri tarjima pragmatik jihatdan nomuvofiq natija berishi, diplomatik ohangni zaiflashtirishi yoki ortiqcha rasmiylashtirishi mumkin.

Xulosa. Ingliz va o'zbek siyosiy diskursida nutqiy aktlar hamda murojaat etiketining qiyosiy-pragmatik tahlili har ikki tilda siyosiy kommunikatsiyaning umumiy illokutiv mexanizmlarga tayanishini, biroq ularni ifodalash usullari milliy-madaniy va institutsional omillar bilan farqlanishini ko'rsatdi. Assertiv, direktiv, komissiv, ekspressiv va deklarativ aktlar siyosiy nutqning asosiy funksional birliklari sifatida har ikki diskursda uchraydi. Farq, avvalo, ushbu aktlarning adresatga yo'naltirilishi, yumshatilishi, kuchaytirilishi va rasmiylashtirilishida namoyon bo'ladi. Ingliz siyosiy diskursida murojaat etiketi ko'proq lavozim, institutsional rol va protsessual rasmiylikni aniq belgilashga xizmat qiladi. O'zbek siyosiy diskursida esa *Hurmatli*, *Muhtaram*, *Aziz* singari baholovchi-hurmat birliklari, *Siz* olmoshi hamda kollektivlikni kuchaytiruvchi formulalar siyosiy muloqotning muhim pragmatik belgisi sifatida namoyon bo'ladi. Bu vositalar nafaqat etiketni ta'minlaydi, balki nutqiy aktning illokutiv kuchini adresatning maqomi va madaniy kutishlariga moslashtiradi. Tadqiqot natijalari murojaat shakli va nutqiy akti alohida emas, yagona pragmatik konstruktsiya sifatida ko'rib chiqish zarurligini ko'rsatadi. J.Ostinning nutqiy harakat haqidagi qarashlari hamda B.Hamroqulovning murojaat etiketining institutsional-madaniy tabiatiga oid xulosalari bu yondashuvning nazariy asosini mustahkamlaydi.

Qiyosiy tahlil siyosiy tarjimada shakliy ekvivalentlik yetarli emasligini ham ko'rsatadi: tarjimon illokutiv kuch, rasmiylik darajasi, adresat maqomi va xushmuomalalik strategiyasini birgalikda saqlashi lozim. Shunday yondashuv siyosiy nutqning pragmatik adekvatligini, diplomatik ohangini va madaniy muvofiqligini ta'minlashga xizmat qiladi. Mazkur xulosalar chog'ishtirma tilshunoslikda ingliz va o'zbek siyosiy diskursini o'rganishda nutqiy akt, murojaat shakli, ijtimoiy masofa va perlokutiv ta'sir mezonlarini integrativ ravishda qo'llash mumkinligini ko'rsatadi. Kelgusida siyosiy nutqlarning kengroq korpusi asosida murojaat birliklarining chastotasi, akt turlari bilan kollokatsion bog'lanishi va tarjimada transformatsiyalanish holatlarini statistik usullar yordamida tekshirish tadqiqotning empirik asosini yanada mustahkamlashi mumkin sezilarli darajada.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Austin J.L. How to Do Things with Words. - Oxford: Clarendon Press, 1962. - 166 p.
2. Brown P., Levinson S.C. Politeness: Some Universals in Language Usage. - Cambridge: Cambridge University Press, 1987. - 345 p.
3. Chilton P. Analysing Political Discourse: Theory and Practice. - London; New York: Routledge, 2004. - 226 p.
4. Fairclough N. Language and Power. - London: Longman, 1989. - 259 p.
5. Hamroqulov B.M. Legal Acts and Address Etiquette in Intercultural Communication: A Socio-Political Approach. "ILM FAN IFTIXORI". - 2025. - Vol. 1. - No. 1. - 8 p.
6. Searle J.R. Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language. - Cambridge: Cambridge University Press, 1969. - 203 p.
7. Van Dijk T.A. What is Political Discourse Analysis? // Belgian Journal of Linguistics. - 1997. - Vol. 11. - P. 11-52.
8. Dadamirzayeva M. PRELIMINARY SETTLEMENT AND LEGAL FRAMEWORK OF LABOR DISPUTES: NATIONAL AND COMPARATIVE APPROACHES //Taraqqiyot Spektri. - 2026. - T. 2. - №. 4. - C. 11-14.
9. Hamroqulov B. M. Determining the Labour-Law Status of Workers under Algorithmic Management on Digital Labour Platforms: Improving the Legislation of Uzbekistan in Light of ILO Convention No. 193 //International Journal of Society, Culture and Human Sciences. - 2026. - T. 1. - №. 4. - C. 22-28.